

OTÁZKY DIVADLA A FILMU

THEATRALIA ET CINEMATOGRAPHICA sv. I–III POKUS O ENCYKLOPEDICKÉ HESLO

Sborníky vědeckých studií OTÁZKY DIVADLA A FILMU, *Theatralia et cinematographica*, sv. I.–III., vycházely v letech 1970–1974 v rámci ediční řady Spisy filosofické fakulty — Opera universitatis Purkynianae Brunensis facultas philosophica; vydavatelem všech třech svazků byla Univerzita J. E. Purkyně v Brně.

První svazek studií *Otázky divadla a filmu I. — Spisy filosofické fakulty č. 154* — vyšel roku 1970, o rok později byl vydán druhý svazek *Otázky divadla a filmu II. — Spisy filosofické fakulty č. 170*, třetí svazek *Otázky divadla a filmu III. — Spisy filosofické fakulty č. 183* vyšel roku 1974. Celou edici *Otázky divadla a filmu* redigoval prof. dr. Artur Závodský, Dr.Sc., jako vedoucí redaktor je u prvního svazku uveden Jaroslav Kudrna, u druhého a třetího svazku Jaroslav Burian.

Jak již napovídá sám zvolený název této části edice *Spisů filosofické fakulty*, vydavatelé svými sborníky zaměřenými na okruhy divadelní a filmové vědy vědomě navazovali na Honzlovy *Otázky divadla a filmu*, vycházející v Praze v letech 1945–1949. Tímto edičním počinem se pokusili alespoň dílčím způsobem nahradit znatelnou mezeru, vzniknuvší na publikačním poli v tomto i mnoha jiných — především humanitních — oborech po okupaci Československa sovětskou armádou roku 1968, kdy bylo z politických důvodů na počátku tzv. „normalizace“ či „konsolidace poměrů“ v letech 1969–1971 zastaveno vydávání mnoha knih i celých edic, a došlo také k likvidaci redakcí několika kulturních a uměnovědních časopisů (např. *Divadlo*, *Host do domu*, *Literární listy* atd.). Ostatně mocenské zásahy ze strany politických orgánů do koncepce i obsahu se v této době nevyhnuly ani vydávání sborníku *Otázek divadla a filmu* — při nechvalně známém uskutečňování čistek na počátku „normalizace“, musely být z třetího svazku sborníku, již po redakční uzávěrce a po odevzdání do tisku, vyřazeny některé práce tehdy právě zapovězených autorů (Jan Kopecký, Bořivoj Srba, Zdeněk Smejkal, Jiří Stýskal).

Všechny tři svazky sborníku *Otázek divadla a filmu* se vyznačovaly ustálenou kompozičně-tematickou skladbou, sborník se vždy sestával ze dvou částí: *Theatralia* a *Cinematographica*, přičemž v obou byl — počínaje druhým svazkem — vždy publikován nejprve oddíl *Studie* — odborné statě v rozsahu vždy několika desítek stran a *Materiály* — komentované soupisy historických dokumentů, případně byly v tomto rámci tištěny dosud nepublikované texty, zlomky nebo výběr korespondence, některých — v době vydání již nežijících — autorů (např. Karel Teige, Jiří Mahen, Leoš Janáček, Rudolf Myzet ad.).

Jelikož se jednalo o vydávání vědeckých studií, obdobně, jako tomu bylo již u Honzlových Otázek divadla a filmu, ani zde nebylo místa pro publikování recenzí či kritik. Na rozdíl od Honzlovy edice, však tentokrát chybí statě zabývající se tehdy aktuálními kulturně-organizačními a politickými problémy. Závodského *Otázky divadla a filmu* sledovaly toliko cíle teoretické a historiografické, poznávací. Pozornost odborných přispěvovatelů byla soustředěna převážně na soudobé aktuální trendy v myšlení o divadle a filmu (nově se uplatnila především sémiotika) a k otázkám metodologickým, část příspěvků byla zaměřena na některá, dosud historiograficky nedostatečně pojmenovaná nebo dokonce vůbec ne-reflektovaná témata z novějších dějin divadelního či filmového umění.

* * *

První svazek *Otázek divadla a filmu* — *Spisy university J. E. Purkyně v Brně, filosofická fakulta, č. 154* (do tisku odevzdáno v únoru 1969, vyšlo 1970, druhé vydání roku 1972), přinesl na 284 stranách příspěvky od 10 autorů. Všechny stati jsou v tomto svazku otištěny v češtině, připojena jsou vždy cizojazyčná (německá, francouzská nebo anglická) resumé.

V oddělení *Theatralia* nalezneme především studii Iva Osolsoběho: *Dramatické dílo jako komunikace komunikací o komunikaci*. I. Osolsobě v ní zkoumá dramatické dílo prostřednictvím moderní teorie sdělování a komunikace, přičemž konfrontací se zakladatelským dílem novodobé estetiky dramatického umění, spisem Otakara Zicha *Estetika dramatického umění*, dále rozvádí a prohlubuje Zichovu estetickou teorii. Dále např. Zdeněk Srna ve své studii *Max Herrman. Kapitola z metodologických počátků divadelní vědy* informuje o — v našem kontextu v této době dosud nepojmenovaných — metodologicko-historických otázkách divadelní vědy. Studie historiografického charakteru, zahrnuté do prvního čísla sborníku, přinesly nové poznatky o některých dílčích tématech historického vývoje české divadelní kultury, nejen v našem jazykovém prostředí (např. Richard Pražák: *Čeští divadelní umělci na německém divadle v Budíně a v Pešti na přelomu 18. a 19. století*, Artur Závodský: *Šaldovo drama Zástupové a jeho osudy v českém kulturním životě*, Bořivoj Srba: *K historii fašistické perzekuce českého divadla v letech 1939–1945*); materiálově cenná je také studie dvojice autorů Jiří Hek — Štěpán Vlašín: *Obléhání divadla. Vzájemná korespondence Jaroslava Kvapila a Jiřího Mahena*; rovněž materiálem dokumentárního charakteru poutá studie Bohumíra Štědrone: *Leoš Janáček kritikem brněnské opery v letech 1890–1892*.

V oddělení *Cinematographica* otiskli své práce Leo Rajnošek: *Specifičnost filmového výrazu* (práce se zabývá některými problémy filmové sémiotiky a načrtává vztahy k sémiotice jiných umění); Zdeněk Smejkal svou studii *Rané práce Karla Smrže o dějinách českého filmu* otevřel dosud nedostatečně historiograficky i teoreticky vyloženou kapitolu o dějepisectví českého filmu.

V prvním svazku ještě chybí část materiálůvá (ta byla zavedena od druhého svazku), připojeno je 40 obrazových příloh — jmenovitě ke studiím A. Závodského, B. Srby, R. Pražáka, B. Štědrone a J. Pelikána.

* * *

Druhý svazek *Otázek divadla a filmu* — *Spisy university J. E. Purkyně v Brně filosofická fakulta, č. 170* (do tisku odevzdáno v dubnu 1970, vyšlo v říjnu 1971, dotisk

v březnu 1972), přinesl na celkem 388 stranách příspěvky již od 16 autorů. Většina statí je zde otištěna v českém jazyce, dvě v jazyce německém, ke každému článku jsou připojena cizojazyčná (francouzská, německá, anglická nebo česká) resumé.

V oddělení *Theatralia* — Studie např. Ivo Osolobě ve své studii *Der vierte Strom des Theaters als Gegenstand der Wissenschaft oder Prospekt einer strukturalen Operettenwissenschaft* (Čtvrtá cesta divadla jako předmět vědy aneb prospekt strukturální operetní vědy) sleduje v široce založené stati divadlo, které „mluví, tančí a zpívá“ jako předmět vědy; Zdeněk Srna napsal „druhou část z metodologických počátků“ divadelní vědy (Hugo Dinger. Kapitola z metodologických počátků divadelní vědy). „Muzikologickou sekci“ vědy o divadle zde zastoupil Rudolf Pečman svou historiografickou statí *Pietro Metastasio jako libretista Myslivečkových oper*, mezioborovým příspěvkem obohatil druhý svazek *Otázek divadla a filmu* Bohuslav Beneš svou studií *Dramatické prostředky kramářských písní 19. století*. Velmi cennými, protože ve své době poprvé publikovanými a dosud odbornou veřejností spíše pomíjenými poznatky o počátcích českého modernistického divadla přispěl Lumír Kuchař svou studií *K historii Intimního volného jeviště v Praze*; k brněnským divadelním historickým reáliím se vyslovují studie Štěpána Vlašiny: *Jiří Mahen jako divadelní kritik*; dosud nezpracovanou kapitolou o výrazné osobnosti české divadelní avantgardy je studie Artura Závodského: *Jiří Kroha a divadlo*. Zcela nové poznatky o postavení českého divadla a divadelních umělců za druhé světové války přinesla fundovaná studie Bořivoje Srby: *Z osudů českých divadel za nacistické okupace*.

Ve druhém svazku sborníků *Otázky divadla a filmu* byla také nově zavedena rubrika *Z dílny umělců*, teze ke své umělecké činnosti zde publikoval např. divadelní režisér Milan Pásek: *O práci divadelního režiséra*. V části *Materiály* je otištěn příspěvek Bohumíra Štědrone: *Janáčková korespondence s Universal-Edition v letech 1916–1918 týkající se Její pastorkyně* a Artura Závodského: *Přátelství herce a básníka. Dopisy Rudolfa Myzeta Jiřímu Wolkerovi a Zdeně Wolkerové*.

Do oddělení *Cinematographica* — Studie svým příspěvkem přispěli navazujícím způsobem na první číslo sborníku opět Leo Rajnošek: *K základním pojmům filmové poetiky* a Zdeněk Smejkal: *Počátky estetické orientace v historiografii českého filmu*; do nově otevřené rubriky *Z dílny umělců* je v tomto oddělení vložen příspěvek Drahoslava Mrkvičky a Antonína Moskalyka: *Zamyšlení nad estetikou televize*.

Ke sborníku studií náleží obrazová část se 116 obrazovými přílohami ke studiím R. Pečmana, B. Beneše, L. Kuchaře, B. Srby, A. Závodského a ke Štědroňově edici Janáčkových dopisů.

* * *

Třetí a poslední svazek *Otázek divadla a filmu* — *Spisy university J. E. Purkyně v Brně filosofická fakulta, č. 183* (do tisku odevzdáno v únoru 1972, vyšlo v březnu 1974), přinesl na celkem 333 stranách příspěvky od 14 autorů. Většina statí je otištěna v češtině s cizojazyčnými resumé.

V oddělení *Theatralia*, v části *Studie* publikuje např. Zdeněk Srna svou „třetí kapitolu“ z dějin světové divadelní vědy (Artur Kutcher — *systematik teatrologie*); o moderním ruském autorovi V. Majakovském a historickém kontextu jeho uměleckého působení pojednává rusky psaná studie Miroslava Mikuláška: *Tradicija i novatorstvo komedij V.V. Majakovskogo (Klop, Báňja)*; slovenský teatrolog Zoltán Rampák věnuje svou po-

zornost začátkům Slovenského národního divadla *Dve národné kultúry v jednej divadelnej inštitúcii*; brněnský muzikolog Rudolf Pečman se ve své německy psané studii *Die Prinzipien des Musiktheaters und der Interpretationsstil der Opern Janáčkových oper*. V části *Materiály* nalezneme dva příspěvky divadelních umělců: Jaroslav Pleskot — *Divadelní hry z Kravařska* a Jiří Mahen: *Krise divadla, herecké umění a ochotnictvo*. Artur Závodský k této materiálově zaměřené části ještě přiřadil výběr ze vzájemné korespondence Arnošta Dvořáka a F. X. Šaldy — Artur Závodský: *Dramatik a kritik*.

V oddělení *Cinematographica*, v části *Studie* nalezneme příspěvek Leo Rajnoška: *Od autenticity k pravdě*, autor se v něm zabývá aktuálními estetickými i filosofickými otázkami vztahu autenticity a pravdivosti filmového díla. Jako dokument v části *Materiály* je tu poprvé publikován text z pozůstalosti Karla Teigehe *K filmové avantgardě*.

Součástí svazku je obrazová příloha k publikovaným studiím J. Vyslouzila, R. Pečmana, L. Linharta a K. Teiga.

* * *

Tři svazky sborníku *Otázky divadla a filmu* znamenají v dějinách brněnské teatrologie významný ediční počín, jímž zde byla založena — žel, na více než dvacet let přerušena a teprve nyní obnovovaná — tradice vydávání odborných textů: studií i dokumentárních materiálů textového či obrazového charakteru o divadle a filmu. Z dnešního hlediska se i po letech jako nejcennější z oddělení *Theatralia* ukazují sémioticky zaměřené statě Iva Osoloběho, jenž zkoumá dramatické dílo z hlediska teorie sdělování — teorie komunikace, v oddělení *Cinematographica* pak obdobně sémioticky zaměřené příspěvky Leo Rajnoška. Trvalou hodnotu si však také stále drží historické studie zabývající se především novějšími dějinami českého a slovenského divadla a filmu (Bořivoj Srba, Zdeněk Smejkal, Artur Závodský, Štěpán Vlašín ad.), ale také staršími projevy evropské divadelní kultury (Bohuslav Beneš, Lumír Kuchař, Richard Pražák). Co do obsahu a ideového vyznění, podržely si všechny tři svazky *Otázek divadla a filmu* na svou dobu velmi progresivní a skutečně poutivou vědeckou úroveň, netrpí determinovaností ideologického apriorismu a v této době zcela běžným, protože povinným, propagandisticky zaměřeným formálním naplňováním doktríny tzv. třídního boje marx-leninistického pojetí dějin.

Brutální atak politické moci do redigování sborníku, vyřazení některých, totalitnímu režimu nepohodlných autorů z třetího svazku, a s tím také spojená jejich perzekuce především v zaměstnání i v občanském životě, ve všeobecně dusné atmosféře husákovské „normalizace“, za nesmírně špatných podmínek ediční i publikační nesvobody, skončilo vydávání sborníku statí o divadle a filmu vydáním třetího svazku. Roku 1973 ještě vychází sborník *Na křižovatce umění* (redigoval Zdeněk Srna) k počtě šedesátin Artura Závodského. Tento svazek je podobně tematicky zaměřen jako tři předcházející, avšak na dalších více než dvacet let zůstala původní idea vydávání odborných statí o divadle a filmu na filosofické fakultě brněnské (od r. 1989 znovu Masarykovy) univerzity v podobě sborníku *Otázky divadla a filmu* ležet nevyužita ladem.

Libor Vodička